

utdrag ur *Katastrofer och skala*

Kristian Berglund

Snæfellsnes, Island, november 2023

Om resorna som aldrig blev av, som sen blev av.

Det motsägelsefullt mänskliga i att först när jag börjar arbeta med ett projekt om katastrofer börjar jag resa med flyg igen. När det gått upp för många av oss att flygkatastrofen idag inte längre är att ligga utspridd på ett glödande fält bland vrakdelar, utan att stiga på i lugn och ro och sedan lyckligt landa och kliva av. Det är själva aktiviteten som har blivit katastrofal.

1.

Panneröd Förlusten av rädslan

Jag planerade min resa till Island utan att tro att den skulle bli av på det där sättet man ofta gör som konstnär. Man formulerar ett projekt, söker ett residens, letar efter pengar och tänker att det kommer aldrig att ske. Helt plötsligt går allt i lås. Inbjudan till residenset dimper ljudlöst ned i mailkorgen, pengar kommer från ett annat håll. Plötsligt är papperskonstruktionen verklig. Det är då de andra frågorna också blir verkliga – vill jag verkligen åka? Kan jag? Vågar jag?

Vännen och konstnären Peter Eccher sitter på andra sidan det lilla bordet på Pustervik. Det är början av juli 2023 men det är inte särskilt somrigt.

Nu är allt klart med min resa till Island, jag har bestämt vilket rum jag skall bo i i Reykjavík, pengarna från Konstnärsnämnden är på ingående, men jag vet fortfarande inte om jag kan åka. Vi har trevligare än vi har föreställt oss, dricker fler öl än planerat och pratar om katastroferna i våra liv. Peter säger att jag måste åka, han kan åka med om jag inte vågar. När jag småspringer i regnet mot stationen känns det som om att jag nog kan åka, att jag kanske vågar. Vara borta en månad.

Hösten innan, i ett litet hotellrum i Venedig, nästan alla hotellrum i Italien är små. Jag sitter och skriver och ritar och gör slut på snabbkaffet som finns i portionsförpackningar bredvid vattenkokaren. Jag har alltid tyckt om att resa ensam, bara driva runt i en massa av okända kroppar. Sitta tyst i hörnet omgiven av språk jag inte förstår. Att vara del av något men ändå själv.

Den här gången är det vidrigt, istället för gemenskap känner jag bara isolering. Längtar hem, längtar bort, ensamare än jag någonsin känt mig. Att ta mig runt på konstbiennalen är en kamp. Har precis börjat fungera igen, hjälpligt men det var kanske lite för tidigt att åka iväg även om det bara var för några dagar.

Det är fredag morgon i augusti 2022, vi går i kulverten under Sahlgrenska Univeristetssjukhuset på väg till en biopsi. Sjukhuset breder ut sig i alla riktningar, vi tappar bort oss själva. Vi är trasiga och ingenting fungerar som det brukar. Den formlösa katastrofen, alltjämt undflyende, vi får inga svar, vi vet ingenting. Precis som allt annat går tiden sönder, krymper ihop och dras ut. Det är längesen jag klarade av att planera mer än en dag i taget, framtiden har slutat att existera.

Nu är vi här, vävnaden skärs loss och läggs i rör. Kanske kan vetenskapen berätta vad det är som händer, men jag är inte säker på att jag vill veta. Osäkerheten rymmer också ett hopp.

Ett drygt halvår innan vandringen i gångarna under sjukhuset började min partner Julia klaga över att det var något som kändes konstigt i hennes axel. Varje besök på vårdcentralen genererade ett nytt förslag, ett möjligt svar. Allt från post-covid till överansträngning av muskeln. Vad det än var så växte det och det som hon beskrivit för mig som smärta och obehag blev plötsligt synligt även för mig. Något växer där inuti axeln.

Efter månader av gissningar och förslag var det en läkare på vårdcentralen som sa att de här stämmer inte och skickade iväg Julia till magnetröntgenkameran.

Så satt man där, med hörselkåpor och utan metallobjekt och höll sin älskade i foten medan hon åkte in i den stora högljudda apparaten konstruerad för att se genom hudens skyddande skal och in i vävnaden. Hörlurarna Julia erbjöds lyssna på radio genom hade luftslangar istället för kopparledare som transporterade ljudet. Som om nån skrek längst bort i ett smalt, smalt rör. Rummet påminde om en musikstudio, kontrollrummet skyddat från ljud och magnetfält. Mellan oss hade våra rädslor vuxit, mest i tysthet och ensamhet och nu var vi här. Just där och då tänkte jag mest på obehaget med själva undersökningen. Att ljudet, rummet och klaustrofobin skulle ta över. Personalens perfekta pokerface tolkade jag positivt och återbesöket någon dag senare kändes bara nervöst, inte katastrofalt.

När vi kliver in i rummet på sjukhuset ändras allt, det är inte bara en sjuksköterska som väntar på oss utan även överläkaren. Det här ser inte bra ut tänkte vi och det var precis det de sa.

När jag vandrade runt i Venedig och försökte tänka, rita, förstå vad framtiden kan vara hade vi tillslut fått ett bra besked. Diagnoser hade uttalats och tagits tillbaka. Skräcken och tystnaden rört sig fram och tillbaka. Efter månader av analyser och tester kom beskedet att det rörde sig om något ytterst sällsynt men godartat. Operationstiden var inte bokad men planerad. Livet kunde återstarta men jag hade slarvat bort nyckeln. Glömt av vart jag lagt den.

Står och tittar ned i ravin på Island, landskapet är så överkligt dramatiskt att det är svårt att köra bil, en sublim skönhet gör det svårt att hålla ögonen på vägen. De senaste åren har jag varit väldigt höjdrädd, nu känner jag ingenting. Sover som ett barn på planet.

2.

Island

Omgiven av hav på ostadig grund

Ser ut genom flygplansfönstret när vi sjunker genom molnen under inflygningen till Reykjavíks flygplats, havet oändligt åt alla håll. Det enda som sticker upp ur Nordatlanten är ett vulkaniskt system som kontinuerligt bildas när kontinentalplattorna långsamt glider isär. Island klyvs nästan precis på mitten av denna spricka som vidgas två cm om året. I söder gör den mittatlantiska ryggen som sprickan kallas en nittiograders sväng västerut mot Reykjaneshalvön där det lilla fiskesamhället Grindavík ligger.

Jag åker till Island i november med fantasier i bagaget. Hoppas på hårt väder, höststormar och ett iskallt regn som biter i ansiktet. Söker en utsatthet som skall göra allt verkligare. Vill försöka förstå varför man bosatt sig här, kanske den sista platsen på jorden som blev bebodd.

Jag är van vid berg som bildades för mer än 1000 miljoner år sedan, som legat still i tusentals år, där den enda rörelsen är den långsamma tillbakafjädringen efter tyngden av den senaste inlandsisen. En landhöjdning som på ett kusligt sätt är lika stor som havshöjningen klimatförändringen för med sig. En rörelse döljs av en annan.

Någon månad innan jag skulle ge mig av försvann motorvägen nära där jag bor. Bortsvept av girighet och miljoner ton av jord och lera. På drönarbilderna ser det inte ut som om jag bor på en så stillsam mark som jag trott. Väl på Island är det vackert väder i nästan en månad.

I hyrbil runt Snæfellsnes, en halvö strax norr om Reykjavík. Här är det som om varje form i landskapet berättar om sin egen tillblivelse. Berg som ser ut som de största grushögar jag någonsin sett, andra som ser ut att vara nyss stelnad bergssmet, nedkyld tröghet påverkad av gravitationen. Frusna ögonblick. Andra verkade ha fått sina former av något mycket mer våldsamt, som om de slitits isär mer än eroderat. Det är något med tidsskalan som är annorlunda här. De äldsta delarna av Island är 16 miljoner år gamla, de äldsta bergarterna i Sverige är 2 miljarder år.

Kunskaperna jag hade med mig när jag steg upp på morgonen och snörade på sig mig vandringskängorna och gick ned till hyrbilen definierar vad jag ser. Jag vet inte så mycket om berg.

Månader senare läser jag i Robert Macfarlanes Underland om att reflektera över geologisk tid och känner igen något av upplevelsen - "Världen blir kusligt varierad och livfull igen, Isen andas. Klipporna får tidvatten. Bergen stiger och sjunker. Stenen pulserar. Vi lever på en rastlös jord."

Framför en skärm i ett utställningsrum på Nationalgalleriets House of Collections följer jag samtalet mellan konstnären Anna Rún Tryggvadóttir och en geolog. Magnetfältet som omger planeten, som får norrskenet att flamma upp på vinterhimlen, som skyddar oss mot den kosmiska strålningen och gör att vi kan ta med oss kompassen ut i det okända och ändå ha ganska goda förutsättningar att hitta rätt.

Med ojämna mellanrum uppstår det anomalier i jordens magnetfält, ibland byter de magnetiska polerna plats med varandra och i andra fall så vandrar de runt över jorden och kan hamna lite var som helst, sedan verkar de vandra tillbaka till sina ungefärliga normala hemplatser vid jordaxelns ingångshål. Men om det flytande berget stelnar just när magnetfältet är ute på en av sina ovanliga vandringar så fryses riktningen hos de magnetiska mineralen inuti magman och blir till en magnetisk bild av en annan tid - fastfrusen inuti berget, i själva stenen. En tid då kompassnålen pekar åt ett helt annat håll.

Redan de första dagarna på Island börjar marken röra på sig på Reykjanes, vissa av oss känner jordskalven inne i Reykjavík, jag känner ingenting där jag sitter i min ateljé. Stirrar på grafer på det isländska meteorologiska institutets hemsida, där skalven, sprickorna och magmans rörelser kartläggs och registreras.

Isländskan Bera Nordal, museichefen på museet där jag arbetat i 20 år, berättar om det obehagliga i att inte kunna lita på själva jorden man har fötterna på. Jag tänker på hur regnet kan skölja bort synintrycken från våra ögon, blixtar slå ned och sätta eld på torkade granar, stormen slita i både kläderna och håret, men själva fotfästet är något att lita på. Det är detta som skrämmer henne med jordbävningar och jordskalv, att det enda givna, det som fångar upp tyngdkraften, det vår kropp vilar på inte längre går att tro på.

På en parkeringsplats gungar plötsligt hyrbilen fram och tillbaka. Jorden är inte stilla, jorden vaggar vår lånade bil.

Buddisterna säger att allt är förändring. Under fötterna rinner det smälta berget fram 75 kubikmeter i sekunden, 75000 liter smält berg som varje sekund fyller upp alla ojämnheter, hålrum och sprickor under Grindavík.

Skógafoss, Island, november 2023

Geysir, Island, november 2023

3.

Island

Floden mot molnet

Vid Geysir väntade vi alla på att den termiska källan skulle skjuta upp sin vattenpelare igen, var tredje minut, precis lagom för att vi ska orkar vänta, vi kan hålla kameran på rec hela tiden och redigera bort tiden då inget händer direkt i telefonen sekunden efter.

Efter ha stått på avstånd och filmat turisterna och vattenkaskaderna väcktes i mig behovet av att uppleva det på riktigt, så jag ställde mig i första ledet i folkmassan kring det rykande vattenhålet. Svaveldoften kom i vågor. Kände mig som en avvikare som bara stod där och väntade, utan något i händerna, kändes som om det bara var jag som inte försökte spela in det, som inte försökte tajma en perfekt isländsk selfie. Försökte skaka av mig känslan av att vara onormal och bara uppleva hur jorden här har en så påtagligt annorlunda energi, nästan en fri vilja.

Hoppade till när kraften släpptes lös, på det där sättet en välkonsturerad skräckfilm får en att hoppa till med jämna mellanrum. Även den femte gången, energin den här ön besitter är helt oväntad även när den är väntad.

På parkeringsplatserna vid de utmärkta naturupplevelserna, vid kaffekioskerna och souvenirbutikerna, i kön som uppstår när det är för många av oss. Alla mobiltelefonerna, kamerorna, de lite mer ambitiösa fotoentusiasterna med sina stativ och utrustningsväskor. Vid just det här vattenfallet, vid den här döende glaciären går en osynlig flodvåg av snarlika bilder och videoklipp via mobilmasterna utplacerade på strategiska platser i landskapet. Via serverhallar i norr, optiska kablar på havsbotten, till hårddiskkapaciteter som hur man än väljer att se på det framstår både överkliga och oändliga. Dupliceringen av samma bild. Ser framför mig en oändlig flod av den aldrig sinande uppladdningen till det digitala molnet från just den här utsiktsplatsen. Hur lika alla bilderna är men ändå så smärtsamt privata, den invanda fotoposen hos exakt den där individen. Vad är det som får oss att vilja ta just vår bild av ett motiv som fotograferas många tusen gånger om dagen, kanske till och med i timman?

Ingen vill vara den arbetslöse som bara står och dräller vid ett vattenfall, handfallen utan något i händerna, utan en apparat att pillra med. Utan en pose att bränna av. Små hundradelar av infallande ljus, sensorer, komprimeringsalgoritmer. Sida vid sida står vi där och gör det som förväntas av oss. Kanske av plikt.

4.
Island
Thriller

Hälsar på konstnären Sigga Björg Sigurðardóttir i hennes ateljé. Samtalet hamnade snart kring utvecklingen runt Grindavik, hur tillvaron på Island på samma gång är spännande och tröttsam. Du blir upplivad av spänningen men samtidigt utmattad av alla katastroflarm.

Tänker på hur jag reagerade under pandemin, uppslukad av covid-statistiken på John Hopkins Universitetets hemsida och känslan av att man nästan ville att statistiken skulle bli ännu mer dramatisk. Jag fick impulsen att se om alla filmer som handlade om smitta och undergång. Skräckfilm beskrivs ofta som ett sätt för oss att hantera rädslan, men jag kommer på mig själv att använda verkligheten som fiktion. Jag söker samma kickar i verkligheten som i fiktionen – Kriget i Ukraina, Pandemin, Skredet vid E6:an hemmavid. Verklighetens komplexitet ersätts av dramaturgi. Mediernas trollkonster omvandlar de verkliga tragedierna till fiktionella skrämselfscenarier vi kan konsumera, bekvämt tillbakalutade i kontorsstolen på kontoret eller hopkurade i sängen stirrandes på telefonen. Ingenting är riktigt på riktigt, inte på riktigt.

När jag varit hemma i någon vecka spricker jordskorpan norr om Grindavik och natten blir orange av ljuset från lavafontänerna, jag ser det live på min laptop.

Ingenstans och överallt
Du ser det du vet

Arkeologen och universitetsläraren Henrik Boman låser upp dörren till Antikrummet i källaren på Humanisten i Göteborg, vi sätter oss vid ett bord omgivna av antikens skärvor, keramik, romerska gravinskrifter och byster av romerska kejsare.

Vi pratar om historien, om att gräva i Pompeji, hur lätt jorden är, vulkanisk aska och pimpsten. Jag frågar om man glömde bort att Pompeji funnits efter katastrofen. Inser att det är en omöjlig fråga. Hur kommer man ihåg att man glömt bort? På en karta från 300-talet är Pompeji utmarkerad, men det kan bero på att den som ritade den kartan ritade av en äldre karta förklarar arkeologen. När staden begravts under ett par meter nedfallande aska blev det till en kulle, en plåtå i landskapet. Under medeltiden kallades denna kulle kort och gott för Staden.

Våren 1993 sitter jag i baksätet på en liten bil någonstans mellan Falkenberg och Borås. Har precis flyttat hemifrån för att gå på konstskola, hyr en liten möblerad lägenhet med kristallglas i skåpen och en stor barock oljemålning ovanför matbordet. Lägenheten är för liten för inredningen, är säker att allt i denna lägenhet egentligen hör till en mycket större bostad. För första gången i mitt liv har jag vänner med både bil och körkort och nu är vi på väg genom Halland för att se utställningen *What is political, anyway?* på Borås Konstmuseum. Vi passerade Östra Frölunda, skrattade åt att det inte påminde om Västra Frölunda. Stannade på ett systembolag och köpte Lambrusco och Kir, själv hade jag inte fyllt tjugo än så jag fick väl vänta utanför.

Det jag starkast kommer ihåg från utställningen är Ronald Jones verk *Untitled*. Något i hans verk slog an samma ton i mig som när jag som 7-åring var på konstmuseet Louisiana i Danmark och såg en utställning om Pompeji. I Jones verk ställs ofta två historiskt laddade ting samman i formen av en slags minimalistisk skulptur. Bokhyllan som dolde ingången till Anne Franks gömställe kombineras med ett babianhjärta som användes för ett tidigt försök till korsartstranplantation med 100% dödlighet. Bägge föremålen presenteras som om de är just det de beskrivs som. Att det är just den bokhyllan, precis som gipsavgjutningarna av kropparna från Pompeji var de riktiga kropparnas hålrum i askan. Sju år gammal stirrar jag på kropparna. Fantasin och kunskapen får det att svindla. Fiktio och verklighet blandas, historia och samtid rörs samman. Barnets nyfikenhet lindras av familjens lexikon i 15 band. När jag återser de avgjutna kropparna 44 år senare märker jag att de inte intresserar mig längre.

Förra hösten satt jag på en isländsk strand nedanför Snæfellsjökull och tittade upp på den vilande vulkanen där Axel, professor Lidenbrock, och Hans påbörjar sin resa till jordens medelpunkt i Jules Vernes roman. Googlar Stromboli för att se hur långt ifrån Neapel det ligger, för att se om jag kan hinna dit före dem. Jag vet att det inte går att gå från Island till Italien via jordens medelpunkt men jag vet att de gjorde det.

6.

Neapel

Nu är du något annat

Sitter på balkongen inåt gården i Neapel. Morgonskugga och framför mig klättrar staden upp för en av Neapels alla branta backar. På toppen ligger Castel Sant'Elmo, en fästning från 1300-talet som blickar ut över hela bukten. Hemma på grusvägen är det vi tre som är människorna och alla andra är ett myller av djur och växter. När jag sitter här längst upp på Via Giovanni Nicotera där vi hyrt en lägenhet via Silicon Valley-apparna är perspektivet omvänt. Tumultet på gatorna, den myllrande staden, någonstans längst ned en grekisk bosättning, en antik stad ovanpå det, i början av 1600-talet kanske Europas största stad innan London och Paris växte om.

Här är det alla människor, levande och döda som blir naturen, omgivningen. Kulturens alla lager fyller tillvaron. Koltrastarna som hoppar runt på bakgården blir till något annat. Något exotiskt och bortkopplat från oss. Hemma är de mina medvarelser, där håller de mig sällskap.

Koltrasten som sjunger i det gamla körsbärsträdet i Panneröd kan mycket väl spenderat vintern i Vesuvius skugga.

Neapel, från Castel Sant'Elmo, mars 2024

7. Neapel Utbrotten

Vesuvius tornar upp sig bakom Pompejis stadsmur, återuppbyggd inifrån. Ser framför mig hur det är ur just detta berg askan och röken välde fram år 79. Utbrottet gjorde att nästan hela berget kollapsade. Det som står där idag är en annan Vesuvius som återigen skjuter uppåt av trycket från underjorden. Tills att nästa stora utbrott spränger sönder berget.

Den enda samtida skildringen av utbrotten 79 är ett brev som Plinius den yngre skickade till den romerska historikern Tacitus tjugofem år efter utbrottet. Längre trodde man att hans beskrivning av själva utbrottet var felaktig, att han mindes fel. Så som han beskrev det ser ju inte ett vulkanutbrott ut. Först i och med utbrottet på Mount St. Helens 1980 insåg man att Plinius beskrivning stämde. Askmolnet som reste sig upp i stratosfären som ett gigantiskt träd, ett våldsamt utbrott med ett efterföljande pyroklastiskt flöde, den heta ström av gas och vulkaniskt material, som rör sig ned för sluttningarna snabbare än du kan springa, snabbare än din bil.

När Johann Wolfgang von Goethe klättrade upp på Vesuvius första gången i mars 1787 blev han nedslagen när det inte regnade några stenar, inte ens någon rök spydde ut ur berget. Redan vid nästa besök tre dagar senare fick han som han ville. Upplivad tog han sig upp mot kraterns rand, säker på att han räknat ut hur långt det var mellan stenregnen från utbrottet. Räknade sekunder tyst i huvudet medan han sprang. Väl där tappade han räkningen när fascinationen tog över och han försökte se ned i vulkanens inre. Han hade tur och klarade sig ändå.

Vesuvius hade sex utbrott under 1700-talet som märkligt nog passade den tidiga katastrofturismen som Grand Tour-resandet utgjorde. Nu när tåget stannar vid den lilla stationen Pompei Scavi väller vi av, till vänster står bussarna som tar dig upp på Vesuvius, till höger ligger den antika stadens ruiner. Vi är ännu fler nu.

Jag vandrar vidare i Pompeji, Goethe går bredvid. Vi går på gatorna, studerar vägnätet och funderar över husens planlösning. Vi försöker foga samman våra föreställningar och drömmar med de rester som omger oss. Han är här i mars, jag i april, vi förenas i frustrationen över att de finaste delarna av alla väggmålningarna redan är bortplockade, hackade ur putsen, ramade som de andra 1700-tals målningarna i kungens palats.

Husen i Pompeji och Herculaneum som konserverades av katastrofen är fullständiga bildvärldar, golven täckta av mosaiker, väggar och tak av måleri. Antagligen var de flesta byggnader i det vidsträckta romarriket utsmyckade på samma sätt. Vi har skulpturer, föremål och skrifter från antikens Rom men det mesta av måleriet har regnat bort eller målats över.

Senast vi renoverade ett rum i vårt hus så var det sex-sju lager tapet och färg på 130 år. Hur många omtapetseringar hinner du med på 2000 år?

Pompei Scavi-stationen, Neapelbukten, mars 2024

Väggmålning, Trädgårdsscen med egyptiska motiv och teatermask, Pompeji, april 2024

8.
Neapel
Andra perspektiv

Försvinner in i väggarna, med deras perspektiv, ser en återkommande önskan om att utöka rummet, att spränga väggarna och släppa in en annan värld. Fönsterlösa rum med målad arkitektur och natur som öppnar upp nya siktlinjer bortom rummet. För mig öppnas dörrar till de som en gång levde här. Bilderna berättar något nytt för mig. Det jag trodde jag visste stämmer inte, kunskapen omförhandlas i upplevelsen.

I skolan fick jag lära mig om hur renässanskonstnärerna uppfann centralperspektivet – samma matematiskt korrekta enögda perspektiv som kameran återger. Jag har aldrig tyckt att det har något med ett mänskligt perspektiv att göra. Vi har två ögon, vi står aldrig helt still, vi andas och blir rastlösa, vandrar runt i rummet för att komma på vad vi skall säga, vad vi skall göra. Det är detta mänskliga perspektiv som är avbildat på väggarna i Pompeji, det känns rätt. Mäter du istället upp dessa fantasins rum med linjal, går de inte ihop med idén om centralperspektivets flyktpunkter. Fel och rätt på samma gång.

När jag kommer hem pratar jag med konstvetaren Cecilia Hildeman Sjölin vid Lunds Universitet om mina upplevelser. Teatermasken som återkommer i bilderna, i trädgårdsbilderna eller inmålad på en hylla i en arkitektonisk konstruktion. För mig blir de till en slags skräckfilmsreferens som kanske inte har med i antiken att göra – avhuggna huvuden, Fredagen den trettonde. Cecilia tänker sig istället att den är en slags markör för fiktion, att den säger ”den här trädgården är inte på riktigt”, detta är konst, en dröm.

När Roland Barthes i ”Det ljusa rummet” kopplar samman fotografiets natur med döden går tanken via teatern - hur teatern i sin begynnelse handlade om att låta de döda tala genom sina masker. Hos honom kopplas fotografiet alltid samman med döden i att det är ett fruset ögonblick, där alla på bilden redan är döda eller kommer att dö. Fotograferandet blir en förtida död då ett förflutet nålas fast. Jag sitter i skuggan på en antik gata och tänker att jag sitter i en 44 hektar stor exponering där askan och det heta gasmolnet både dödade och förevigade en hel stad.

Framför inramade fragment av antika väggar på Neapels arkeologiska museum kan jag bara tänka på hur mycket bilderna ser ut som romantiskt 1800-tals måleri. Detta romerska måleri som inte finns bevarat i samma omfattning någon annanstans - kan just dessa bilder ha inspirerat 1800-talets konstnärer? Det går inte ihop.

På kvällen smsar jag vännen och arkeologen Thomas Johansson som svarar: ”Romarna såg ju det antika Grekland i ett romantiskt skimmer. Knäppt att de skapade ruinromantik 1700 år före brittena.”

Målerifragment från Isis-templet, Pompeji, från norra väggen av Ekklesiasterion. Troligen utförd någon gång mellan år 62 och år 79, Templet var nyuppfört när utbrottet ägde rum.

Museo Archeologico Nazionale di Napoli, april 2024

5038. POMPEI. Tempio d'Iside.

Edizioni Brogi

Isis-templet, Pompeji, utgrävt 1764, fotografi 1870-talet.

9.
Neapel
Glömskan

Försöker förstå vad skillnaden är i min upplevelse av dessa två platser, Island och Neapeltrakten. Vad gör att resan till Italien så mycket svårare att få tag i, både så här i efterhand som när jag var där på plats? Kan det vara att på Island letade jag efter något som pågick samtidigt som mitt besök? Jordskalven i Grindavík, den överdådiga naturen med sin historiska tillblivelse inskrivet i sitt samtida ansikte, på turismens gemenskap som jag själv var en del av.

I Italien försökte jag få syn på något som inte längre fanns där. Alla lager av historia, artefakter, konst, litteratur och jag letade efter något annat. Något glider mig ur händerna, precis som tiden.

Jag tittar på fantastiska fresker, går på antika och medeltida gator. Stirrar stumt mot Vesuvius sluttningar, tänker på de 100 000 Hiroshima- och Nagasakibomber som utbrottet motsvarade i termisk energi. Åker fram och tillbaka med tågen längs Neapelbukten, vandrar runt.

Mina egna tankar blir till spöken. Börjar tro att jag råkat radera massa dokument från min dator för visst har jag skrivit detta förut, jag kommer ihåg vissa specifika formuleringar, ord som ordbehandlingsprogrammets rättstavning inte accepterade men det verkar aldrig ha skett.

Är det barndomsdrömmen om Pompeji som spökar? Är det för mycket människor här? Fick tomheten på Island saker att framstå som tydligare medan tumultet i Neapel gör det svårare att se skillnad på vad jag trodde mig se och vad jag föantiserat.

Vilse igen. Tänker på försvinnande, de tiotusentals som gick under i det pyroklastiska flödet år 79. På vad som blir kvar, om något skall bli kvar, om allt skall bli kvar.

10.
Neapel
Under gatan en stad

Kliver av tåget i Ercolano, staden ovanpå Herculaneum. Går ned för den sluttande gatan som leder rakt mot havet från den lilla stationen. Nästan allt är stängt, på en tvärgata är processionerna uppställda, väntar på att dra igång, det ser ut som karnevalståg men det går mig förbi, vet inte riktigt vad katoliker gör på annandag påsk.

Historien lämnar sina spår vertikalt, på Nationalmuseet i Reykjavík sitter en skiktbild där vulkanernas utbrott blir tydliga svarta linjer i jordlagren, exakt daterade genom borrhörnorna från de grönländska glaciärerna. Varje utbrott har sin specifika kemiska sammansättning i sitt asklager, och utifrån glaciärisens årliga skiktningar kan man räkna sig bakåt in i historien.

Arkeologerna gräver sig genom kulturlagren bakåt i tiden med grävskopa och spade. Vad lämnar vår tid efter sig? I takt med att vår tillvaro blir allt mer digital blir vårt vertikala lager kanske tunnare. Samtidigt lämnar vi eviga spår i radioaktiva isotoper och förändrat klimat.

I boken Underland beskriver Robert Macfarlane glaciärisen som ett arkiv: ”Isen är ett medium som registrerar och lagrar. Den samlar och bevarar data i många tusen år. Till skillnad från våra hårddiskar och terabyteblock, som snabbt uppdateras och blir daterade, har isen varit konsekvent i sitt teknikval i miljontals år.”

Det sägs att här skulle en lantbrukare skulle gräva en ny källa 1709, men färggrann marmor kom fram i den mörka hårda vulkaniska jorden. Herculaneum, glömd i 1600 år hade hittats igen. Man började hacka sig ned i berget, som i gruvgångar, tjugo meter aska hade ombildats till berg och förseglat staden. Goethe önskar att tyska bergsingenjörer skulle gjort det istället för de oaktsamma Neapolitanerna.

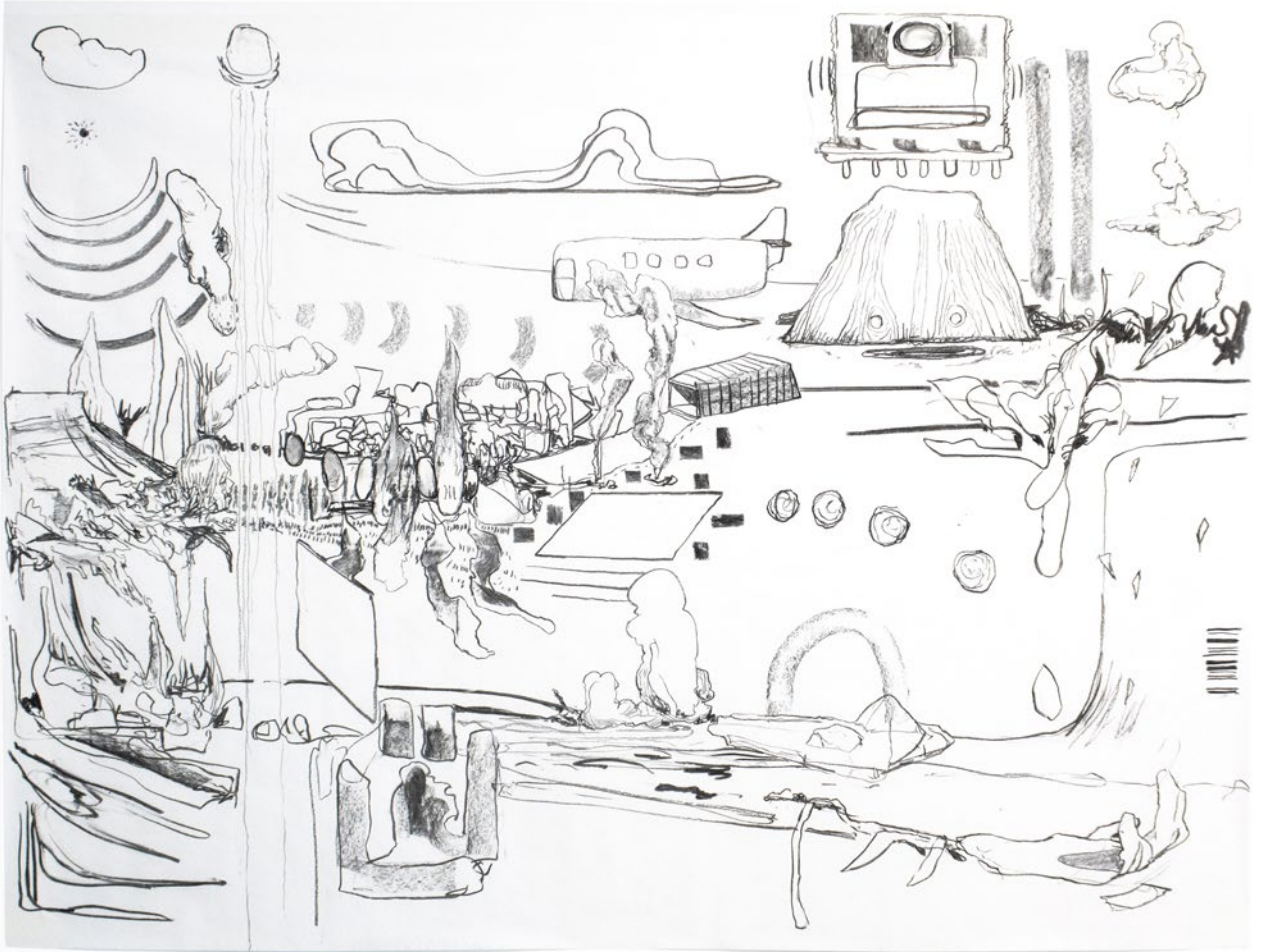
Försöker pussla ihop det som de senaste 400 åren har plockat isär, föremålen på museerna med platsen de hittades på. Dessa ruinstäder jag går runt i är på samma gång överkligt välbevarade och totalt fragmentiserade. Till skillnad från i Pompeji har här ovetandes en ny stad byggts ovanpå den bortglömda antika. En liten del av mig vill riva den plats där liv levs för att gräva fram en gammal död. På gatorna är det fullt av rester efter fyrverkerier, ljudet från orkestrarna hörs fortfarande men jag lyckas inte hitta var de håller hus.

När upproret rasade i Paris 1968 så skrevs "Sous les pavés, la plage!" på väggarna. Att under gatstenarna finns en strand, en drömbild som framkallas av att du bryter upp stenen och slänger den på polisen, stranden är sättsanden gatstenarna är lagd i. Här är det en stad under gatan. Slagordets strand i Paris var en bild och en dröm om en annan framtid, en annan stad, ett annat samhälle. Staden under gatan här är förfluten, avliden sen tvåtusen år. Hur fantastisk den än är kanske vi borde stanna på ytan och leva.

Konsten är som arkeologin, vi stirrar på en redan död punkt, något färdigställt och efterlämnat. Som ett steg ut ur livet, ett dödgrävarjobb. Det märkliga är att jag känner mig så levande när jag arbetar. Hur kan den som tittar på en teckning känna att där finns något annat än det redan avslutade? Finns det liv i det döda?

Paris, 1968

Kristian Berglund - I draw what comes to mind and ask my newfound friends to burn it (Reykjavík), 2023

11.
Pozzuoli
Under våra fötter.

Vi tar tåget ut ur Neapel västerut, till hamnstaden Pozzuoli för att där ta färjan ut till Procida, en liten ö mellan Neapel och Ischia.

Mitt på torget ligger en välbevarad romersk marknadsplats - återigen avbryts stadsrummet abrupt av en annan tid. På kolonnerna finns det spår efter vattenorganismer halvvägs upp. Den här antika lämningen har under de senaste 2000 åren åkt ned under vattnet för att sedan stiga upp igen. Hur är det möjligt? Utan att veta om det står jag precis i mitten av en gigantisk vulkan, vars magmakammare verkar fyllas på. Hela den här trevliga hamnstaden vi går runt i har sedan 1960-talet lyfts upp 4 meter av trycket från de smälta berget under våra fötter. Det är svårt att föreställa sig. Det påstås ibland att det är fantasin som skiljer människan från djuren, ändå känns den otillräcklig.

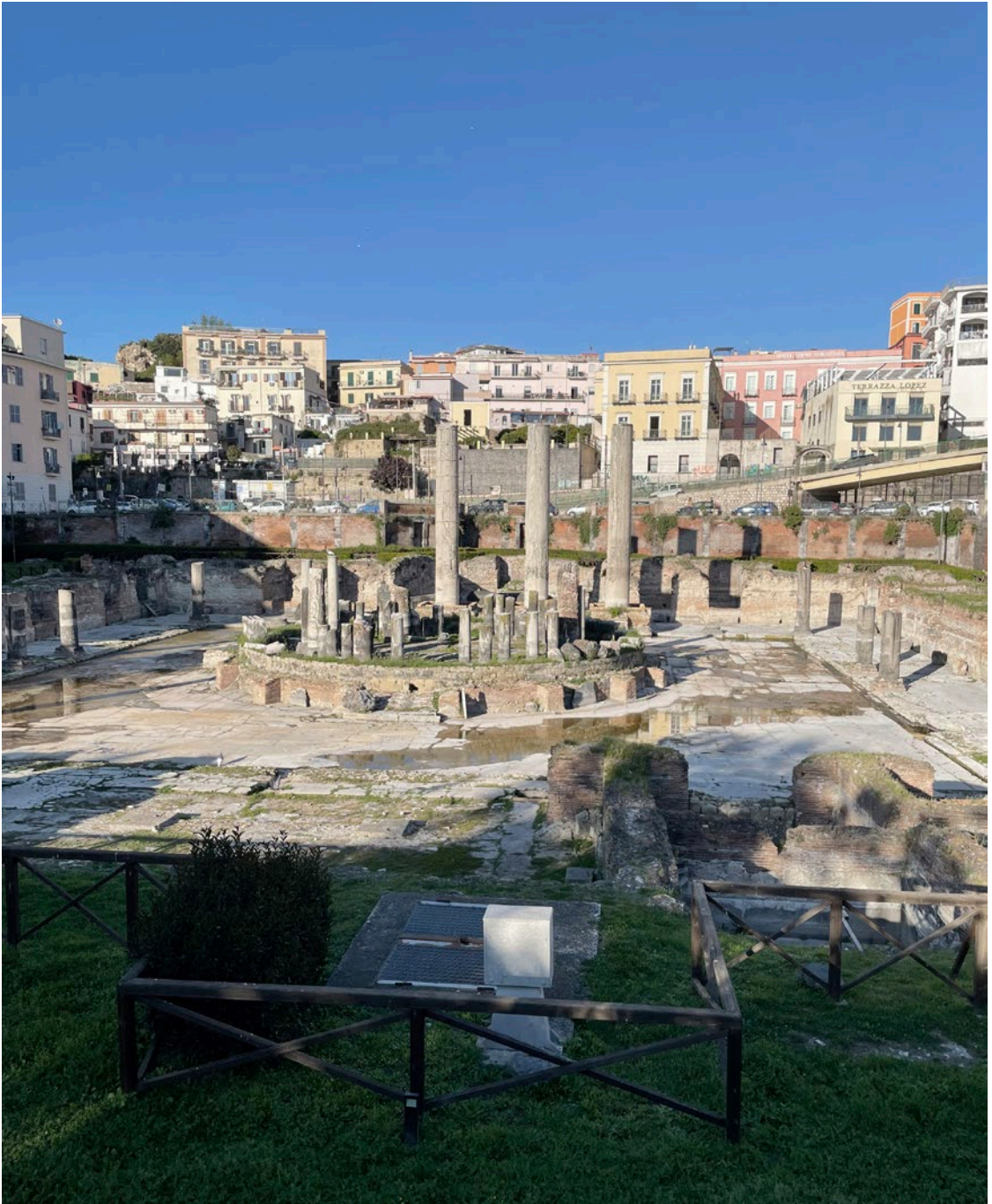
När jag på Island försökte föreställa mig hur landskapet kommer se ut om hundra år så misslyckas jag trots att det till höger om mig stod en skylt med fotografier som tydligt visade hur snabbt glaciären har smält bort under de senaste femtio åren. Tusen meter höga siluetter kommer omvandlas till dalar.

Att föreställa sig hur några av kroppens 37 biljoner celler kan läsa fel i sin arbetsbeskrivning och dela sig på helt nya sätt.

Jag växte upp omgiven av petrokemisk industri, med explosiva kolväten och giftiga gaser. Vi tänkte inte så mycket på det, mer än att vi fick lära oss på ett studiebesök att vi hade den största räddningstjänsten per invånare.

I Neapel området bor det 2,2 miljoner invånare omgivna till väster av Campi Flegrei, en supervulkan vars utbrott är extremt sällsynta men förödande, i sydost står stratovulkanen Vesuvius som visserligen inte haft ett utbrott sen 1945 men som ändå kan komma få ett nytt i framtiden. Vad kan vi göra åt det? Är skalan i kraften naturen besitter så överväldigande, att vi inte vill känna oss så små som vi är och att vi helt enkelt tittar åt ett annat håll. Tänker att det går säkert bra.

Romersk marknadsplats, Pozzuoli, april 2024

12.

Panneröd

Bonniers lexikon

Dagen efter min 51årsdag kör jag genom ett väntande landskap, de sista dagarna av april. Våren har varit ovanligt kall och alla verkar vänta på grönskans utbrott. Det är nästan löv på träden. Som en hägring som ibland kan göra att du kan se vad som finns bortom horisonten så ser du nästan löven som kommer slå ut nästa vecka. På väg till en parkeringsplats utanför en husvagnsförsäljare, i en fyrvägs korsning vid en nedlagd motorväg. För att köpa ett lexikon utgivet mellan 1964-67 i femton band ut en bagagelucka från en man från Uddevalla som är på väg till dans i Borås. En ensam bil på parkeringen, affären är stängd idag, kanske är den stängd för evigt? Jag tittar snabbt i flyttkartongen, den första volymen han låter mig titta på är nr 11 - Pansar - Rommel. Slår upp sidan 452. Känner igen allt. Flerskiktsskildern från Casa del Fauno i Pompeji ser nästan exakt ut som jag kom ihåg. Det är närmare fyrtio år sen jag såg den senast. En bild som fick barnet att drömma och fundera, en bild som fick mig att en månad tidigare stå exakt där, i ruinen. I italiensolen letade jag i minnet efter vilken plats jag kunde lägga barndomens färgtryck på plastfilm över. För att väcka ruinen till liv. Lyfter över kartongen till baksätet på min bil, swishar lite onödigt mycket pengar för ohjälpligt otidsenligt lexikon i femton band och kör iväg.

När jag kommer hem slår jag upp hägring i band 7 och det funkar verkligen så - ibland gör luftens skiktningar att du kan se det som ligger på andra sidan höjden. Som ett varsel.

Läser i Dagens Nyheter på mobilen att Pozzuoli evakuerades igår. Ärret på din axel har bleknat fast smärtan är kvar. Räddningstjänsten försöker lugna oss med att de är på plats och gör allt för att få stopp på gasläckan i det petrokemiska komplexet.

Bonniers lexikon, band 11, sida 452

källor

samtal med:

Jóhanna Bergmann, National Museum of Iceland

Dr Joe Wallace Walser III, National Museum of Iceland

Gísli Sigurðsson, Research Professor, The Árni Magnússon Institute, University of Iceland

Atli Antonsson, litteraturvetare, Island

Ingibjörg Jóhannsdóttir, director, National Gallery of Iceland

Sigga Björg Sigurðardóttir, konstnär, Island

Rúri, konstnär, Island

Bera Nordal, museichef Nordiska Akvarellmuseet

Henrik Boman, universitetsadjunkt, Institutionen för historiska studier, Göteborgs Universitet

Cecilia Hildeman Sjölin, Avdelningen för konsthistoria och visuella studier, Lunds Universitet

Thomas Johansson, arkeolog

litteratur:

Roland Barthes - Det ljusa rummet

Robert Macfarlane - Underland

Andri Snær Magnason - Om tiden och vattnet

Johann Wolfgang von Goethe - Travels in Italy

Mary Beard - Pompeji : livet i en romersk stad